

Лариса Сливка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнено сутність понять «здоров'язберезувальне середовище», «підготовка учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності», «готовність учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності», визначено сутність і структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до діяльності в загальноосвітньому закладі у сфері збереження і зміцнення здоров'я школярів. Запропоновано модель підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до здоров'язберігаючої діяльності. Представлено сукупність знань, необхідних для розв'язання професійно значущих завдань та здійснення здоров'язберігаючої діяльності; виокремлено вміння та навички, які є основою для здійснення здоров'язберігаючої діяльності майбутніх учителів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: *здоров'я, здоровий спосіб життя, молодші школярі, майбутні учителі початкових класів, здоров'язберігаюча діяльність.*

Актуальність теми, задекларованої у назві статті, зумовлюється необхідністю професійної підготовки вчителів, здатних до створення умов багатогранного фізичного, духовного, культурного розвитку дітей і молоді, виховання у них цінностей здорового способу життя.

У педагогічній науці склалися певні напрями дослідження окресленої проблеми, а саме: філософські та методологічні засади оптимізації виховання школярів, зокрема й організації здоров'язбереження і здоров'яформування (І. Бех, Н. Бібік, А. Богущ, І. Зязюн, О. Савченко, О. Сухомлинська); теоретико-методичні основи формування валеологічної культури і здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вихователів та учителів, формування у них ціннісного ставлення до здоров'я (Л. Безлуга, В. Бобрицька, Ю. Бойчук, О. Бондаренко, Т. Книш, В. Коваль, Л. Пакушина, Н. П'ясецька, О. Соколенко); питання професійної підготовки педагогічних кадрів до формування здорового способу життя дітей і молоді, до організації здоров'язберігаючого середовища і дозвілля, до використання здоров'язберігаючих технологій у закладах освіти (О. Адеєва, В. Бабич, С. Гвоздій, В. Єфімова, В. Звєкова, Л. Іванова, Г. Кондрацька, О. Марків, В. Нестеренко, Т. Петухова, А. Радченко, Н. Урум, О. Філіпп'єва).

Констатуючи суттєвий внесок учених у розробку досліджуваної

нами проблеми, відзначаємо, що серед значної кількості досліджень немає таких, у яких би окремо і цілісно обґрунтовувалася професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до здоров'язберігаючої діяльності, виявлялися і характеризувалися її особливості.

Наявність суперечностей між усвідомленою у суспільстві необхідністю збереження здоров'я підростаючого покоління та недостатньою увагою до цієї проблеми суб'єктів освітнього простору, об'єктивними потребами суспільства у фахівцях, здатних кваліфіковано здійснювати здоров'язберігаючу діяльність, і низьким рівнем базової освіти відповідного змісту як значущого компонента професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, об'єктивною необхідністю такої підготовки у вищих навчальних закладах і недостатньою розробленістю її теоретичних і методичних аспектів зумовили вибір теми дослідження, задекларованої у назві статті.

Мета статті – висвітлити методичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до здоров'язберігаючої діяльності.

Аналіз наукової літератури [1–4] дозволив уточнити сутність низки категорій, якими оперували у дослідженні. Так, поняття «здоров'язбережувальне середовище» розглядаємо як наявне та віртуальне оточення школяра, в якому створюються педагогічні, соціальні, культурні, гігієнічні, психологічні умови, які відповідають віковим і психофізіологічним особливостям учнів і сприяють його фізичному і особистісному розвитку. Дефініцію «підготовка учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності» трактуємо як науково та методично обґрунтовані заходи навчального закладу, спрямовані на отримання студентом відповідно до визначеного терміну навчання рівня професійної компетентності, достатнього для викладання курсу «Основи здоров'я», формування здорового способу життя молодших школярів та створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. Щодо категорії «готовність учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності», то визначаємо її як інтегроване утворення особистості, яке характеризує мотиви вибору професії, професійно значущі якості особистості, інтерес до проблеми збереження і зміцнення здоров'я зростаючої особистості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, систему теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності і структури цього феномена, уміння та навички, необхідні для проектування і впровадження навчально-виховних заходів щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів.

Враховуючи зміни пріоритетів розвитку суспільства, підвищення вимог до особистості майбутнього педагога, який буде працювати з дітьми молодшого шкільного віку, зацікавленість суспільства у висококваліфікованих учителях, здатних зберігати, зміцнювати і формувати здоров'я своїх вихованців, міждисциплінарним характером проблеми здоров'я та

здоров'язбереження в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, на основі аналізу наукової літератури та досвіду викладання курсів «Методика навчання основам здоров'я» і «Екологія дитинства» у вищих педагогічних навчальних закладах для студентів спеціальності «Початкова освіта» ми визначили структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний.

Мотиваційно-ціннісна складова відображає наявність позитивної емоційної налаштованості студентів спеціальності «Початкова освіта» на здоров'язбережувальну діяльність із учнями загальноосвітніх навчальних закладів і передбачає формування у майбутніх педагогів активної життєвої та професійної позиції у сфері збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів. Критеріями і показниками такої професійно-педагогічної спрямованості виступають: визнання майбутніми учителями людини та її здоров'я як найвищих цінностей; ставлення студентів спеціальності «Початкова освіта» до дитини як до найвищої цінності, визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей; адекватні уявлення про завдання навчально-виховного процесу (ці завдання передусім повинні стосуватися підтримки і зміцнення здоров'я учнів, і лише потім – досягнення дидактичних цілей); внутрішні індивідуально та соціально-значущі мотиви майбутніх педагогів щодо їхньої підготовки до здійснення здоров'язберігаючої діяльності, прагнення до саморозвитку у цій сфері, задоволення від неї; сформованість у майбутніх вчителів сукупності особистісно значущих якостей, необхідних для реалізації завдань збереження здоров'я учнів (відповідальність, працездатність, педагогічний такт, емпатія, урівноваженість, ін.); ціннісне ставлення майбутніх педагогів до свого здоров'я як прикладу для наслідування дітьми молодшого шкільного віку. *Когнітивну* складову готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності характеризуємо як засвоєння студентами сукупності спеціальних і психолого-педагогічних знань, необхідних для розв'язання професійно значущих завдань стосовно зміцнення та збереження здоров'я учнів та формування у них здоров'язбережувальної компетентності. *Процесуальна* складова поєднує сформованість у студентів гностичних, прогностичних, оцінних, проектувальних, конструктивних, комунікативних та організаторських умінь і навичок щодо здійснення професійної діяльності, орієнтованої на здоров'язбереження вихованців.

На основі аналізу досвіду викладання курсів «Методика навчання основам здоров'я» та «Екологія дитинства», психолого-педагогічної літератури, наукової літератури [1–4] нами розроблено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення професійної діяльності у сфері здоров'язбереження. Вона характеризується: певною сукупністю елементів, які її формують;

цілісністю, оскільки вона об'єднує всі елементи та відображає характер їх зв'язків; організацією вертикальної взаємодії елементів системи (ієрархічністю); спрямованістю, яка полягає в регулюванні діяльності відповідно до поставленої мети. Модель складається з таких структурних блоків: цільового, теоретико-методологічного, змістового, процесуально-діяльнісного, діагностично-результативного.

Цільовий блок визначає мету та завдання підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до забезпечення збереження і зміцнення здоров'я учнів у професійній діяльності. Метою і завданнями означеної підготовки є формування нової генерації учителів початкових класів, здатних до реалізації здоров'язбережувальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі. Підготовка майбутніх учителів, які будуть працювати з молодшими школярами, повинна відповідати вимогам до професійної освіти, відображеним у міжнародному та державному законодавствах щодо вищої освіти з урахуванням тенденції до інтеграції України в європейський освітній простір, сприяти навчанню впродовж усього життя, формуванню мобільності та конкурентоспроможності майбутнього фахівця, розвитку його особистісних якостей, які забезпечуватимуть самореалізацію та творчу діяльність у професії.

Теоретико-методологічний блок поєднує методологічні підходи (системний, синергетичний, цивілізаційний, культурологічний, аксіологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний) і принципи підготовки майбутніх вчителів початкової школи до здійснення здоров'язберігаючої діяльності (*загальнонаукові*: гуманізації; гуманітаризації; диференціації; диверсифікації; стандартизації; багато варіативності; багаторівневості; фундаменталізації; індивідуалізації; безперервності; *дидактичні*: науковості; систематичності та послідовності; зв'язку освіти з життям; єдності навчання, виховання і розвитку; зв'язку теорії з практикою; доступності; знаково-контекстного навчання; системності й інтегративності знань; раціонального відбору та дозування змісту і перерозподілу навчального матеріалу; партисипативності; професійно-діяльнісного спрямування змісту і перерозподілу навчального матеріалу з тенденцією до збільшення його частки на самонавчання, самоконтроль та самокорекцію навчальних досягнень; організації модульності змісту; специфічні: пов'язані із диверсифікацією змісту навчання і комплексним підходом до реалізації положень здоров'язбережувальної педагогіки).

Змістовий блок характеризує систему знань, умінь і навичок із навчальних дисциплін «Валеологія», «Основи екології», «Безпека життєдіяльності», «Методика навчання основам здоров'я», «Екологія дитинства». Нами відібрано сукупність знань з цих дисциплін, необхідних для розв'язання професійно значущих завдань та здійснення здоров'язберігаючої діяльності. У зазначеному контексті доцільними для засвоєння студентами спеціальності «Початкова освіта» вважаємо знання законів і

теоретичних положень гігієни, валеології, вікової фізіології і психології, закономірностей розвитку дитини, загальних положень здоров'язбереження школярів. Організація здоров'язбережувальної діяльності в загальноосвітніх закладах потребує високого рівня методичної підготовки фахівця, в зв'язку з цим особливу увагу приділяли засвоєнню методів і прийомів: педагогічного та психологічного дослідження, діагностики станів дитини; педагогічного супроводу первинної профілактики небезпечних хвороб і адитивної поведінки; використання здоров'язбережувальних технологій і оздоровчих технік у навчально-виховному процесі початкових класів.

Також виокремлено вміння та навички, які є основою для здійснення здоров'язберігаючої діяльності майбутніх учителів у загальноосвітніх навчальних закладах: *гностичні* (вміння та навички аналізувати з позицій гуманістичних цінностей розвиток проблеми здоров'язбереження і здоров'язберігаючої діяльності, оновлювати знання щодо вікових і психофізіологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку і закономірностей розвитку учнів початкових класів, критично оцінювати інформацію із ЗМІ); *прогностичні* (вміння та навички прогнозувати майбутній результат діяльності); *оцінні* (вміння та навички: оцінювати об'єктивну і суб'єктивну цінність вітчизняних і зарубіжних систем здоров'язбереження; вплив нових інформаційних технологій на здоров'я і спосіб життя учнів; оцінювати діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу з морально-етичних, правових і екологічних позицій); *рефлексивні* (здійснювати самоаналіз і самооцінку власної культури здоров'я, якості проведення уроків «Основи здоров'я» і позакласних заходів здоров'я-формуючого змісту; вивчати з гуманістичних позицій і застосовувати критерії оцінки власної діяльності й досягнень учнів, результативність використання різних здоров'язбережувальних технологій); *проектувальні* (вміння та навички здійснювати перспективне, поточне і оперативне планування класних і позакласних заходів з питань зміцнення здоров'я учнів початкової школи; розробляти конспекти уроків «Основи здоров'я» в 1–4 класах, заходи з формування здорового способу життя молодших школярів; розробляти авторські програми та проекти зі здоров'язбереження з урахуванням конкретних умов і регіональних особливостей освітнього середовища); *конструктивні* (вміння та навички провести конкретні уроки з основ здоров'я, організувати конкретні позакласні здоров'яорієнтовані заходи, реалізувати засобами активних та інтерактивних технологій завдання здоров'язбережувальної діяльності на уроках і під час проведення позакласних заходів; організовувати та проводити в доступних формах наукові дослідження, пов'язані із вивченням ефективних шляхів здійснення здоров'язбережувальної діяльності); *комунікативні* (вміння та навички володіння прийомами проведення дидактичних ігор, тренінгів, диспутів, уміння вести діалог та спілкуватися з представ-

никами педагогічної громади, колегами, з батьками учнів, зі школярами, створення позитивної емоційної атмосфери); *організаторські* (вміння та навички організовувати здоров'язбережувальну діяльність в умовах школи, проводити оздоровчі і агітаційно-пропагандистські заходи і акції).

Процесуально-діяльнісний блок відображає: пропедевтичний, аналітико-практичний і корекційно-технологічний етапи підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язбережувальної діяльності; форми (лекції, практичні та лабораторні заняття, індивідуальна та самостійна робота, консультації, екскурсії, педагогічна та волонтерська практика), методи (квазіпрофесійні рольові ігри, дискусії, тренінги, розробка проєктів здоров'язбережувальної спрямованості; підготовка аналітичних матеріалів, презентацій, відеороликів щодо здійснення здоров'язміцнення і здоров'яформування в освіті; створення і використання медіапродуктів), засоби (навчальні програми і посібники, тестові завдання, електронні посібники, мультимедійний та комп'ютерний супровід, електронна пошта) навчання; педагогічні умови, які забезпечують ефективність підготовки у вищих навчальних закладах майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності (актуалізація здоров'язбережувального контексту у змісті підготовки студентів і його спрямованість на професійну діяльність; спрямування зусиль викладачів на навчально-пізнавальні, навчально-професійні і квазіпрофесійні види навчальної діяльності, на суб'єкт-суб'єктну взаємодію зі студентами; створення у вищому навчальному закладі здоров'язбережувального навчально-виховного середовища).

Діагностично-результативна складова моделі включає структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язбережувальної діяльності у загальноосвітньому закладі; критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів у професійній діяльності. здоров'язбережувальної діяльності комплекс методів, які використовувалися протягом поточних та заключних зрізів і дозволяли здійснювати моніторинг процесу підготовки студентів до означеного виду діяльності та його корекцію.

Проблема підготовки учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності є актуальною внаслідок низки соціальних, економічних і професійних причин і недостатньо розробленою у вітчизняній вищій школі. Сутність означеної підготовки зумовлена підвищенням вимог до особистості учителя, який буде працювати з молодшими школярами, міждисциплінарним характером проблеми здоров'язбереження в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Підготовка учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності буде ефективною за умови інтеграції у її моделі цільового, теоретико-методологічного, цільового, змістового, процесуально-діялісного і

діагностично-результативного структурних блоків.

Стаття не вичерпує усіх аспектів підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розробці організаційно-методичного забезпечення професійної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до здійснення діяльності у сфері збереження, зміцнення і формування здоров'я молодших школярів, характеристиці критеріїв сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до реалізації здоров'язберігаючої діяльності, а також у розробці навчально-методичного супроводу підготовки підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до здійснення здоров'язберігаючої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єфімова Є. М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язберігуючих технологій у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є. М. Єфімова. – Ялта, 2013. – 44 с.
2. Звекова В. К. Підготовка майбутніх учителів до організації здоров'язберігуючого дозвілля школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. К. Звекова. – Одеса, 2009. – 20 с.
3. Марків О. Т. Підготовка майбутнього вчителя до формування культури здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Т. Марків. – К, 2012. – 18 с.
4. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Нестеренко. – Одеса, 2003. – 20 с.